

I u ovakvim okolnostima on se nije pre-davao: na sednicama Privremene vlade često je stavljao primedbe na predloge zakona, zalagao se za „obazrivu primenu revolucionarnog zakonodavstva“, nego-dovao povodom hapšenja i streljanja koje su državni organi „vršili bez suda“ itd. Uvidevši da ne postoji mogućnost postizanja kompromisa sa komunistima, Milan Grol je dao ostavku 18. avgusta 1945. Ostavka je pokrenula orkes-triranu kampanju čiji su glavni „dirigenti“ bili Moše Pijade i Edvard Kardelj, a koja je pored Grola bila usmerena i protiv Demokratske stranke. Demokrate su označene kao „reakcionari“, a Grol kao „mali konfuzni političar“, „neprirodno telo“ u Privremenoj vladi itd. Opoziciono delovanje Milana Grola i kruga demokrata okupljenih oko njega okončano je obustavljanjem glasila *Demokrat* u novembru 1945, čime je ovaj srpski dramaturg sišao sa političke pozornice. Ostatak života Grol je proveo pod pris-motrom policije i sa žigom „narodnog izdajnika“.

Za sve one koji imaju ambiciju da spoznaju političke i ideološke stavove, oblike delovanja, međusobne relacije Milana Grola i intelektualne i političke elite jugoslovenskog društva u prvoj polovini 20. veka knjiga prof. dr Mire Radojević biće nezaobilazno štivo. Zavodljiv stil kojim je napisana i veliki broj citata koji čitaocu verno prenose deo atmosfere ovog turbulentnog peri-oda garant su da će knjiga osim nauč-nim radnicima biti interesantna i široj publici.

Rade Ristanović

Милан Гулић, ОД БАТИНЕ ДО ГАЛЦА. ДУНАВ У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ ПОЛИТИЦИ ПРЕМА СОВЈЕТСКОМ САВЕЗУ 1944–1953. ГОДИНЕ, Београд, Институт за савремену историју, 2015, 332.

Zaokružujući svoj višegodišnji rad na istraživanju Dunava kao specifične osnove proučavanja istorije Jugoslavije i Srbije, Milan Gulić je naučnoj i široj javnosti ponudio voluminoznu mono-grafiju posvećenu istoriji jugosloven-sko-sovjetskih odnosa i političkim iza-zovima koje su ovi odnosi doneli socija-lističkoj Jugoslaviji od početka 1944. do 1953. godine.

Ova tema može, na prvi pogled, izgledati kao segment jugoslovenske istorije i neupućenom čitaocu čak i kao neobičan fragment političke istorije socijalističke Jugoslavije. Reč je, među-tim, o iscrpnoj analizi jugoslovensko-sovjetskih odnosa iz specifične vizure Dunava, kao reke koja je i spajala i raz-dvajala države i narode u toku Hladnog rata.

Autor uvodi čitaoca u monografiju iscrpnom analizom mesta i uloge ove reke u vremenu Drugog svetskog rata, pružajući osnov za razumevanje potonjih događaja i odnosa. Potom se anali-za prostire u vreme jugoslovensko-sovjetskog prijateljstva i saradnje, koji je ujedno bio period prvih ozbiljnih dilema i iskušenja. Analiziraju se moda-liteti saradnje dve države kroz mešovita društva, različite komisije i druge oblike, a vezani su i za Dunav.

Drugi deo monografije posvećen je burnom periodu koji započinje iznena-dnom objavom Rezolucije Informbiroa i novim okolnostima koji će obeležiti vre-me do Staljinove smrti 1953, kada nastaje proces smirivanja napetosti. Ovi odnosi se u svojoj dramatičnosti prelamaју preko

toka Dunava, koji se našao kao moćna osa između zemalja narodne demokratije i Titove Jugoslavije. U ovom periodu se, inače, dešavaju značajne promene u odnosima Jugoslavije i Sovjetskog Saveza u doktrini odbrane i bezbednosti. Dunav je kao mogući pravac agresije sa Istoka bio od izuzetne važnosti za Jugoslaviju i njenu odbranu. Ono što ovu studiju odvaja od drugih jeste višestrukost tokova kojom se „pokriva“ istorija navedenog razdoblja. Hronološki, autor vodi čitaoca kroz burna iskušenja četrdesetih i početka pedesetih godina u kojima su se razvile protivrečnosti jugoslovensko-sovjetskih odnosa.

Autor napušta linearan i pozitivistički pristup istoriji jugoslovensko-sovjetskog sukoba, već ga sagledava iz perspektive reke koja je povezivala i razdvajala ideološke protivnike tog doba. Pri tome je najveća zanatska novost uvođenje do sada nekorišćene građe koja se čuva u Arhivu Jugoslavije. Smatramo da je to najveći doprinos ove studije, inače valjano ilustrovane fotografiskim i drugim priložima, što je čini još prijemljivom za širu publiku.

Bojan Dimitrijević

Немања Девић, СМЕДЕРЕВСКИ
КРАЈ У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ.
ЉУДИ И ДОГАЂАЈИ, Београд, Инсти-
тут за савремену историју, 2015, 508.

Mladi istoričar Nemanja Dević postao je poznat naučnoj i široj publici posle objavljivanja nekoliko stručnih radova vezanih u prvom redu za probleme iz vremena Drugog svetskog rata na prostoru Smedereva, Smederevske Palanke i Velike Plane. Tokom dosadašnjeg rada objavio je tri knjige: *Demokratska stran-*

ka, Velika Plana (1919–2000) (2008), *Istina pod ključem. Donja Jasenica u Drugom svetskom ratu* (2008; 2009²) i *Žrtve u Zaječarskom okrugu posle 12. septembra 1944.* (2012) (u koautorstvu sa dr Srđanom Cvetkovićem). Najnovija, četvrta knjiga – *Smederevski kraj u Drugom svetskom ratu. Ljudi i događaji*, predstavlja dopunjenu verziju autorovog master rada „Smederevski okrug 1938–1946“, izrađenog pod mentorstvom prof. dr Mire Radojević i odbranjenog septembra 2014. na katedri za istoriju Jugoslavije na Filozofskom fakultetu u Beogradu.

Strukturu ove monografije čine *Reč na početku – o nastanku ove knjige*, potom pet hronološko-tematskih celina, *Zaključak, Izvori i literatura* i *Beleška o autoru*.

U prvom poglavlju *Okupacija, otpor i žrtve* predstavljene su prilike u Smederevskom kraju uoči početka Drugog svetskog rata, potom događaji vezani za slom jugoslovenske vojske i države u kratkotrajnom Aprilskom ratu, uspostavljanje novih vlasti pod okriljem okupatora i delovanje oružanih antifašističkih snaga u periodu od marta do jeseni 1941. Prateći odstupanje jugoslovenske vojske pred naletom nemačkih jedinica, autor pokazuje da je otpor okupatoru pružen na nekoliko tačaka u Smederevskom okrugu, a najsnažnije na južnom obodu Velikooraskog sreza, u rejonu Starog Sela, Novog Sela i Markovca. Ipak, odbrana je ubrzo popustila, te su Nemci već 11. i 13. aprila ušli u Smederevsku Palanku i Smederevo bez ispaljenog metka. Vojni poraz bio je praćen porastom kriminala. Zabeleženo je da su u nekim selima meštani razvalili magacine i opštinske koševе, odnoseći nekoliko vagona kukuruza, pšenice i ostale hrane. U pojedinim slučajevima krađe